

**Universitat Autònoma
de Barcelona**

**POSTGRAU EN ECONOMIA SOCIAL I SOLIDÀRIA
TREBALL FINAL**

**ECONOMIA SOCIAL I SOLIDÀRIA I
RURALITAT: REPTES I POTENCIALITATS**

Carla Escarrà i Pérez

Curs acadèmic 2019/2020

Data de presentació de la memòria:

07/2020

TUTOR/A DEL TREBALL: Eudald Grieria Llonch

Resum i paraules clau

La següent investigació té per objectiu fer una aproximació als conceptes d'economia social i solidària i ruralitat al principat català. Partint d'un anàlisi històric que situa les problemàtiques actuals dels entorns rurals, el text analitza els reptes d'aquests a través de projectes vinculats al moviment d'economia social i solidària que treballen per revertir-los. Es pretén doncs aconseguir una visió holística de les problemàtiques del model econòmic actual sobre el món rural, i conèixer alternatives en funcionament per tal de repensar-lo.

Paraules clau: *ruralitat, economia social i solidària, urbanocentrisme, desenvolupament local*

La siguiente investigación tiene por objetivo llevar a cabo una aproximación a los conceptos de economía social i solidària i ruralidad en el principado catalán. Partiendo del análisis histórico en el que se enmarcan las problemáticas actuales de los entornos rurales, el texto analiza los desafíos de los mismos a partir de proyectos vinculados a la economía social i solidaria que trabajan para revertir-los. Así, se pretende conseguir una visión completa de las problemáticas del modelo económico actual en el mundo rural, y conocer alternativas en funcionamiento para poderlo repensar.

Palabras clave: *ruralidad, economía social y solidària, urbanocentrismo, desarrollo local*

The aim of the following research is to make an approach at the concepts of social economics and rural environment in Catalunya. Starting from an historic analysis that situates the ongoing problematic of the rural environments, the text analyses the challenges of these through projects linked with the movement of social economics that work to revert them. The purpose is to achieve an holistic vision of the problematic of the ongoing economic model on the rural world, and to know operating alternatives to rethink it.

Key words: *ruralism, social economics, urbanocentrism, local developement*

Índex

1. Introducció.....	4
2. Marc teòric.....	4
2.1 De què parlem quan parlem de «ruralitat»?.....	4
2.2 De terra productiva a subordinació urbana.....	6
2.3 Economia social i solidària: una aproximació.....	10
3. Economia social i solidària i ruralitat: reptes, respostes i vincles.....	11
3.1 Néixer i créixer: educació transformadora contra el despoblament.....	13
3.2 Etapa adulta i necessitat de treball: accés a la terra i feines pel territori.....	15
3.3 Habitatge, casa i llar: la necessitat de tenir un refugi.....	17
3.4 Qui cuida i com ho fa? Dignificar les cures i posar-les al centre.....	18
4. Conclusions.....	20
5. Bibliografia.....	21
6. Webgrafia.....	21
7. Annex.....	22

1. Introducció

Malgrat que existeixen experiències d'èxit dins el món de l'economia social i solidària en l'àmbit rural, val a dir que el moviment és eminentment urbà i es pensa, es teoritza i es visualitza des d'aquesta perspectiva. De fet, no deixa de ser una experiència més que reafirma l'urbanocentrisme en el qual vivim, fem i pensem la societat, i un exemple més que ens fa notori el sistema binari amb el qual el món occidental organitzem el pensament. El binomi «urbà/rural» dicotomitza la forma de pensament oposant els dos conceptes i tancant les possibilitats de pensar-hi de forma més àmplia.

Aquest treball pretén ser una aproximació teòrica al voltant d'aquests dos conceptes: economia social i solidària i món rural. D'aquesta manera, l'objectiu d'aquest treball és aportar eines teòriques que ajudin a reflexionar al voltant de: què entenem per ruralitat, quines necessitats concretes hi ha en aquests entorns i quines potencialitats té l'economia social i solidària per cobrir aquestes necessitats de forma transformadora.

Així doncs, el marc teòric d'aquest treball es teixeix al voltant d'aquests dos conceptes. D'una banda, es fa una aproximació al concepte de ruralitat, i s'analitza històricament el que entenem per entorns rurals per tal de visualitzar quin ha estat el procés històric que ha portat aquests territoris les problemàtiques actuals dels mateixos. D'altra banda, es fa una pinzellada al voltant del concepte d'economia social i solidària, per finament, analitzar els reptes que actualment trobem en els entorns rurals. Aquest anàlisi es fonamenta en l'estudi de cas de sis projectes que es vinculen a l'economia social i solidària i que actualment treballen sobre el territori amb l'objectiu de donar resposta a les necessitats del mateix.

Amb l'objectiu de generar contingut des del territori per seguir avançant en processos de transformació, aquest treball no pretén ser més que un punt de partida per repensar el model econòmic hegemònic que ha subrogat al món rural a una simple subordinació urbana. A més, és un àmbit de gran interès actualment, doncs en la situació d'emergència climàtica en la que ens trobem, cal repensar el model poblacional desigual que hem construït, sobrepoblant certes zones i despoblant-ne d'altres, i amb una interrelació no igualitària entre elles.

2. Marc teòric

2.1 *De què parlem quan parlem de «Ruralitat»?*

«Rural» i «Urbà» són dos conceptes que categoritzem com a antagònics. Com tants i tants altres binomis a partir dels quals organitzem el pensament, al llarg de la trajectòria acadèmica de diferents disciplines socials, però també a nivell estrictament cultural i de pensament, hem tendit a pensar en el «fet rural» com a oposició «d'allò urbà».

Definir què és rural ha estat i segueix essent un debat obert, que sovint s'ha resolt a partir de crear definicions funcionals que responien a les necessitats de la perspectiva a partir de la qual s'anava a treballar. En termes quantitius, trobem tres factors tradicionalment emprats per delimitar com de rural és un espai: el nombre d'habitants, les activitats econòmiques que s'hi desenvolupen, o concretament, el percentatge de persones que es dediquen al sector primari, i com aquestes activitats defineixen l'entorn físic. De fet, aterrant el concepte a casa nostra, a nivell espanyol aquest ús del terme s'ha reduït a paràmetres estrictament demogràfics. És considerat rural tot municipi que tingui menys de 2.000 habitants. En aquesta línia podríem afirmar que el principat català és terra rural, doncs el 62,72% dels municipis entren dins la categoria de rural. Tot i així, el 2001 només el 6% de la població total hi vivia, i el 2011 la xifra cau fins el 4,7%¹. Tot i no tenir dades oficials més actualitzades, l'estadística ens indica el clar despoblament que pateixen aquestes zones, i tot i que l'Observatori del Món Rural sembla indicar una lleugera pausa en la pèrdua d'habitants, doncs les dades indiquen que al 2016 hi havia 351 municipis que perdien habitants, que donava un total de 5.131 persones menys habitant aquests territoris, i un any després, el 2017, els municipis eren 342, amb un total de 2.789 persones menys, el despoblament és i segueix sent un fet palpable.

A jutjar per les dades, doncs, tenim un territori eminentment rural, i una població de tendència cada vegada més urbana. En termes d'ocupació, i en dades de 2016, tan sols el 3,5 % es dedicava al sector agrari. Amb tot, podríem afirmar que el món rural desapareix?

El filòsof Henri Lefebvre ja pronosticava l'esvaniment d'una societat rural a finals del segle XX, quan parlava d'una societat urbana naixent de la industrialització que acabaria portant a la mort la ruralitat degut a un procés d'industrialització que absorbiria la producció agrícola i el seu entorn. (1983:15). En la mateixa línia, el novel·lista britànic John Berger (2001) augurava la pèrdua d'identitat rural degut als processos migratoris que empenyien als camperols a migrar a les grans ciutats, i deixar la seva activitat agrícola per passar a formar part de la classe treballadora de les grans indústries:

«Hacen que cada vez mas campesinos se vean reducidos a un estado de pobreza tal que sin tierra, sin semillas, si esperanza pierden toda su identidad social previa [...] se aventuran en las ciudades, en donde forman una masa compuesta por millones de personas; una masa como no la había habido nunca antes, de vagabundos estáticos; una masa de sirvientes desempleados. Sirvientes en el sentido que esperan en los suburbios, arrancados de su pasado, excluidos de los beneficios del progreso, abandonados por la tradicion, sin nadie a quin servir» (2001:357).

¹ Les dades provenen de l'IDESCAT. Malauradament no tenim dades més actualitzades de fons oficials. <https://www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=993>

Més enllà de la pèrdua del món rural com a terra productiva i habitable, que més tard intentarem analitzar les causes, aquí m'interessa aquesta visió més qualitativa del concepte per tal de definir-lo, és a dir, aquest parell d'autors posen de rellevància una visió més cultural, de «ruralitat»: més enllà d'un espai geogràfic, o de xifres, defineixen el concepte al voltant d'una cultura, d'un mode de vida, d'un sentiment de pertinença que respon a la quotidianitat de les persones que l'habiten.

El que sembla innegable és que ara per ara tenim un món rural diferent al que ens descriu Lefebvre. Les línies entre «urbà» i «rural» semblen desdibuixar la dicotomia. Castells (1996) posa de manifest que en una nova societat més enxarxada a nivell de telecomunicacions fa emergir una nova geografia de fluxos i les distàncies entre allò rural i allò urbà empetteixen. Camarero (2009) posant èmfasi de nou en la mobilitat, però també en les comunicacions i les tecnologies de la informació, parla de la pèrdua d'aïllament del món rural, i Subirats i Rebollo (2007) focalitzen en el paisatge, definint que el canvi és notori en aquest aspecte, doncs la diversificació en les activitats productives ha generat la pèrdua d'especialització productiva per territoris, i la modificació dels espais físics. De tot això, se'n deriven apostes per tal de conceptualitzar aquestes noves relacions amb l'entorn, i s'ha acunyat el terme «Rurbà» per trencar amb la dicotomia: «Les relacions camp-ciutat ja no es poden plantejar en termes de dicotomia o oposició, sinó en termes d'interrelació que poden esdevenir relacions de subordinació o bé d'integració. És doncs a partir d'aquest paradigma que cal definir el problema com un sistema de relació de continuïtat que ens remet a quelcom més que a una intersecció d'elements rurals i urbans, i esborra o dilueix, en aquest nou espai «rurbà» els límits i les fronteres entre el centre i/o les perifèries socials o polítiques.» (Folch 2008:387).

Després de resseguir les diferents definicions, reafirmem que «ruralitat» és un concepte en constant adaptació en funció de qui, com i perquè s'utilitza. Però estirant del fil d'aquesta cita de Folch, és interessant repensar el concepte a través de «centre/perifèria». A nivell català doncs, seria possible pensar que ruralitat és tot allò que s'allunya dels centres polítics i econòmics del país. En quedarien fora doncs, les quatre capitals provincials i tota l'àrea metropolitana. Així doncs, i posant èmfasi en els factors poblacionals, els sectors econòmics i el fet de la descentralització utilitzaré el terme «ruralitat» com a subjecte analític, sent conscient de les limitacions que el mateix comporta, i desmitificant-lo de la homogeneïtat amb la que sovint se'l tracta.

2.2 de terra productiva a subordinació urbana

La pèrdua de sobirania del món rural no és un fet lineal fàcilment analitzable sinó la conseqüència d'un seguit de factors evolutius del sistema que ha relegat els entorns rurals a espais útils per al proveïment de recursos i abocadors de residus a mercè de les necessitats de les àrees urbanes.

Per analitzar el recorregut històric en el que s'ha donat aquesta transformació m'és útil l'anàlisi marxista que situa la dissolució dels bens comunals en el procés d'acumulació primitiva, la dissolució de les comunitats camperoles que esdevenen el proletariat industrial de les naixents grans ciutats i la cada vegada més notable invasió de la dinàmica fetitxista de la mercaderia.

L'allau de persones que emigraven d'entorns rurals a espais urbans per incorporar-se a treballar a les fàbriques, doncs, podria ser un dels inicis de la pèrdua d'autonomia del món rural. Tot i així, també trobem transformacions en l'activitat principal d'aquells que decidien quedar-se. La industrialització del sector primari per a la maximització de beneficis, el monocultiu o l'especialització intensiva ramadera, han capgirat totalment el paisatge d'aquests entorns, en paraules de Naredo: *Alteró el propio metabolismo de los sistemas agrarios y sus relaciones con el entorno: se pasó de unos sistemas que obtenían productividades tal vez modestas, pero que mantenían relaciones estables con el entorno, a otros que al forzar su productividad desestabilizaron estas relaciones en detrimento del patrimonio natural próximo (contaminación, sobreexplotación de acuíferos, deterioro de suelos, pérdida de diversidad, etc.)*(2006:49)

Però no tant sols això, sinó que han estat elements claus en la pèrdua de sobirania dels territoris i la seva gent. Tal i com s'apunta a la diagnosi del sector primari de la Garrotxa i el Ripollès, «Llavors per a la transformació ecosocial»:

«En el paradigma de la modernització agrària, els recursos productius provenen generalment d'altres països (i sovint d'altres continents i contextos ecològics, socioeconòmics i culturals) i el coneixement necessari per gestionar-los no és generat (ni, en general, comprès) per la pagesia i les societats rurals. Això provoca que la pagesia perdi autonomia pel que fa al control dels processos productius, [...] obliga a la pagesia a assumir inversions cada cop més importants i a endeutar-se cada vegada més per tal de no quedar-se enrere en la fugida cap endavant que suposa la intensificació creixent de la producció agropecuària.»(2020:18)

Així, intensificant el sector primari, reduint-lo a l'especialització de la producció d'aliments i transformant-los en mercaderies competitives en un mercat mundial altera totalment la forma de relacionar-se amb l'entorn, deixant a mans del lliure mercat la llibertat en la presa de decisions de l'abastiment alimentari, però deixant perdre també un saber acumulat durant generacions sobre l'entorn, la generació de cultura enclavada en entorns específics que tenia en compte la sostenibilitat del mateix. La problemàtica de les granges intensives a porcs a Osona és un exemple clarificador al que s'està intentant explicar. En paraules del Grup de Defensa del Ter en el marc de la publicació dels resultats de la contaminació de les fonts d'Osona i el Lluçanès al 2020: «Aquests resultats ens fan plantejar, un any més, que les “solucions magicotecnològiques” proposades per l'Administració com a panacea per a aquesta problemàtica no han servit per a solucionar la

problemàtica mediambiental. Si bé han servit als industrials per obrir més i més macrogranges, fins a arribar a una situació que ens semblaria impossible si no fos perquè la vivim. Compartim la comarca amb 1.000.000 de porcs, mentre que, d'acord amb les terres de cultiu disponibles, n'hi podria haver la meitat. Unes terres de cultiu que es consideren necessàries per a les granges, però no per a cultivar-hi el menjar, sinó per a abocar-hi el purí. Es tracta d'abocadors de residus: el menjar dels porcs ve de fora, la carn marxa i es queden els purins. I encara ens diuen que és un recurs. Vivim en l'abundància, doncs? En l'abundància de l'externalització d'un sector.»²

Com deia, el comunicat exemplifica clarament les dues opcions a les que es relega els entorns rurals que s'esmentaven a l'inici: proveïdor de recursos o (en aquest cas la conjunció correcta seria «i») abocador de residus. També podríem exemplificar aquesta doble vessant amb l'energia. Tarragona concentra la meitat de l'energia eòlica de Catalunya, i el pla de desenvolupament per les properes dècades marcat per la llei del canvi climàtic pretén construir molts més parcs. Tot i que el debat sobre les renovables o el volum d'energia a consumir en els propers anys és quelcom que no pertoca en aquesta investigació, sí que és interessant veure on se situen aquests parcs i sota quins arguments. Així, Tarragona, per exemple, concentra tant sols a la comarca de la Terra Alta, amb dotze municipis el més gran dels quals és Gandesa, amb tres mil habitants, hi ha un total de 184 aerogeneradors repartits entre 10 centrals que estan en marxa. A aquests, s'hi sumarien un total de 30 que es volien instal·lar en aquest territori. Que la població de la Terra Alta no necessita tanta energia com la que produeix el seu territori sembla una evidència. En paraules del gerent de l'associació eòlica de Catalunya: «parcs eòlics garanteixen la riquesa en zones rurals, portant «salariis industrials»³ En l'afirmació es fa palesa la visió economicista del model, doncs la riquesa paisatgística, o de qualitat de vida més enllà dels llocs de treball, caldria veure qui ocupa els qualificats, i per tant, ben remunerats, n'és una altra de molt diferent.

Continuant en aquesta línia, el sector que no ens podem oblidar quan parlem dels entorns rurals com a de proveïdor de recursos és el turisme. Aquest sector ha fet capgirar completament l'entorn físic, social i cultural de molts espais rurals de Catalunya, i ho ha fet traient autonomia al mateix territori. Les teories econòmiques que aposten pel turisme com a model de desenvolupament parlen de «l'efecte multiplicador» del mateix. Així doncs, sostenen que el creixement turístic afavorirà a altres sectors ja que per el seu desenvolupament caldrà invertir en infraestructures al territori i generarà més demanda de béns i serveis. La teoria s'oblida, com se n'oblida en termes general la teoria capitalista, de la finitud dels recursos naturals que provoca el conflicte de la necessitat entre

²<https://www.gdter.org/2020/resultats-de-contaminacio-per-purins-de-les-fonts-dosona-i-el-llucanes-2020/>

³<https://tarragonadigital.com/conca-de-barbera/parcs-eolics-conca-priorat>

habitants de primera i segona residència. A més, també obvia la seva pròpia inestabilitat, que condiciona directament la supervivència de la població lligant-la a un recurs que no controla.

Jordi Gascón (2016) al llibre «Turismo residencial y gentrificación rural» ho resumeix a través de l'exemple del litoral català:

Desde la década de 1950, y a la par que se desarrollaba el turismo, fue desapareciendo una potente economía basada en la pesca de bajura y de carácter artesanal que generaba empleo a miles de trabajadores y daba vida a sus pueblos costeros. El paralelismo entre crecimiento turístico y disminución de la pesca no es resultado de la casualidad. El desarrollo del primero perjudicó al segundo. Así por ejemplo, la construcción de puertos deportivos (no hay pueblo litoral que no tenga uno) y de otras infraestructuras turísticas y viarias afectó los ciclos naturales de reposición de la arena costera. Resultado de ello, hoy las playas catalanas desaparecen tras los torrenciales aguaceros otoñales que caracterizan su clima. La necesidad de recuperar la playa antes del siguiente verano para poder iniciar la temporada turística, obliga a un bombeo de arena del fondo marino que destroza su ecosistema. Aunque el cada vez más magro sector pesquero y los movimientos ecologistas denuncian esta práctica, los requerimientos del que se ha convertido en sector económico esencial para la economía catalana prevalecen en las decisiones gubernativas. El turismo también disparó los precios del suelo y la vivienda, especialmente de aquellas más cercanas a la primera línea de mar, que ahora se destinan a infraestructuras turísticas y segundas residencias. Un proceso de gentrificación que hizo desaparecer los barrios marinos y expulsó a sus habitantes.

Gascón clarifica amb un sol exemple les tres problemàtiques derivades del model turístic en entorns rurals: en primer lloc, l'apropiació dels recursos naturals que es comentava unes línies més amunt, en aquest cas, fins el punt de fer desaparèixer l'activitat tradicional. La gentrificació de l'espai a través de l'increment dels preus del terreny per a la nova activitat i l'expulsió de la població originària, i per últim, relegant a la població que resisteix a feines no especialitzades i temporals.

Han estat doncs, la suma del seguit de factors analitzats els causants de la mutació dels entorns rurals cap a espais subordinats a la lògica urbana. En paraules d'Adrian Almazán: «*El etnocidio del campesinado tomó la forma de un «cierre modernizador» que consolidó un modo de vida urbano, artificial, motorizado y consumista, al tiempo que deshacía las parcelas de autonomía material y simbólica: se pasava a delegar en el Estado y en el Mercado la obtención de los bienes básicos que necesita cualquier ser humano [...] transformados bien en mercancías a las que únicamente e puede acceder a través del trabajo asalariado y del dinero, bien servicios y asistencias subministradas por la maquinaria administrativa del Estado.*» (2016:158)

2.3 Economia Social i Solidària: una aproximació

Al parlar d'Economia Social i Solidària cal posar de relleu la doble vessant del concepte: per una banda ho podem considerar un moviment que intenta oferir alternatives a la realitat d'economia capitalista hegemònica. Tot i així, la idiosincràsia d'aquest moviment és la pràctica, i aquí rau aquesta doble vessant.

Com a moviment, i en paraules de Pam a Pam⁴ «formula una proposta política de transformació social a través de la democratització de l'economia, l'autogestió del treball, la prioritització de les persones per sobre del capital i les relacions basades en la cooperació i la sostenibilitat de la vida.» El tret característic i singular del moviment és que aquesta proposta política es teoritza a través de la seva pròpia posada en marxa. Així, l'economia social i solidària també són un conjunt de pràctiques econòmiques que pretenen resoldre necessitats de la comunitat posant a les persones al centre i la seva reproducció social enlloc de la reproducció del capital. Com diria Jordi Garcia Jané: «l'economia social i solidària és el conjunt d'iniciatives socioeconòmiques de tota mena, formals o informals, normalment col·lectives però també individuals que prioritzen la satisfacció de les necessitats i aspiracions dels seus membres i/o d'altres persones per sobre del lucre. La propietat és col·lectiva i la gestió democràtica. Actuen orientades per valors com l'equitat, la solidaritat, la sostenibilitat, la participació, la inclusió, el compromís amb la comunitat i tenen la voluntat de canvi social.»⁵

Al parlar dels orígens de l'economia social i solidària es coincideix en què el concepte prové de l'Amèrica Llatina i el moviment és quelcom relativament recent. La «societat equitativa dels pioners de Rochdale» és considerada l'inici de l'economia social i solidària a Europa moderna. Al 1844 es crea aquesta cooperativa de consum que marca les bases del que serà el moviment cooperatiu modern. Si ho traslladem a Catalunya, trobem les primeres cooperatives de consum al 1865, amb «l'Econòmica de Palafurgell» i la «Companyia de Canet de Mar». És al llarg del segle XIX i la industrialització que es desenvolupa l'associacionisme obrer per fer front a les demandes de les classes treballadores en matèria de drets laborals, així com també per articular cultura. En entorns rurals trobem l'organització dels treballadors del sector primari al voltant de les cooperatives agràries, també coincidint amb la industrialització, i les dificultats de poder viure d'un sector en detriment pel propi capitalisme, quan molts pagesos van decidir unir esforços per tal de donar continuïtat al sector i fixar la població en aquests entorns. En paraules de Josep Maria Ramón Muñoz: «A Catalunya, com en altres indrets de l'estat, bona part de les aspiracions del sector agrari es canalitzarien a través d'un associacionisme agrari que es convertiria en un instrument

4«Pam a Pam» és el mapa col·laboratiu de l'economia social i solidària a Catalunya. www.pamapam.org

5La cita textual està extreta d'un suport gràfic que va utilitzar el mateix autor en sessió del Postgrau

modernitzador de l'agricultura. Un moviment que prendria una doble forma, la de la petita pagesia i la dels grans propietaris, que, mantenint els seus interessos de classe, s'organitzarien per fomentar el desenvolupament de l'agricultura catalana. Efectivament, aquesta crisi agrària es convertiria en l'element dinamitzador d'un associacionisme pagès que tenia les seves arrels en el sorgiment de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre a meitat del segle XIX, però que posteriorment es desenvolupa entorn d'un associacionisme reformista, revolucionari i a través de fórmules interclassistes." (2019:46)

Al endinsar-nos en els valors de fons de l'economia social i solidària, però, veurem que potser no són tant recents i neixen per a fer front als valors del capitalisme estès, sinó que trobem punts en comú en valors pre-capitalistes. Així, «l'homo economicus» que ens ven la teoria clàssica de l'economia posant de relleu l'individualisme i l'afany de lucre natural entre persones és fruit d'un procés d'instauració del sistema capitalista, que situa el lliure mercat al centre de l'aprovisionament de recursos. Abans d'això, però, la producció i distribució de béns podia venir donada d'altres formes, i reconduint en experiències rurals, les terres comunals en són un bon exemple. Silvia Federici a «Tornar a encantar el món» en repassa la trajectòria, i afirma: «La història ens demostra que la «comunització» és el principi mitjançant el qual les persones han organitzat la seva existència sobre la terra durant milers d'anys. [...] Gairebé no hi ha cap societat que no porti el comú al cor. Fins i tot avui, els sistemes comunals de propietat i les relacions socials comunitàries continuen existint en moltes parts del món, especialment entre pobles indígenes de l'Amèrica Latina, l'Àfrica i l'Àsia.» (2019:125).

Repensar els conceptes de solidaritat, suport mutu, cooperativisme o comunitat com a antics valors que cal reprendre, i no com a quelcom nou que cal aprendre ens apropa legitimar-ne de nou la seva realitat.

3. Economia social i solidària i ruralitat: reptes i respostes i vincles

A l'inici del marc teòric al voltant del concepte ruralitat, plantejava una pregunta: «Podríem afirmar que el món rural desapareix?» respondre afirmativament o negativa la pregunta és quelcom molt complicat per la gamma de grisos que possibilita la mateixa, però l'anàlisi històric ens porta a un denominador comú al parlar de problemàtiques al món rural: el despoblament. En els apartats anteriors es desgranen les causes de la pèrdua de sobirania dels entorns rurals que els han portat a aquest declivi demogràfic, i tant sols m'hi estendré a través d'una cita de Julio A. Del Pino i Luís Camarero que en el marc del número dedicat al despoblament de la revista «sobirania alimentaria» escriuen: «*El rasgo territorial que mejor se asocia con las sociedades industriales es el crecimiento de las ciudades a costa de las zonas rurales. Desde el siglo XIX en los grandes centros*

industriales de Europa, esta nueva población venida del medio rural constituyó la fuerza de trabajo fundamental para el desarrollo de la industria. Su concentración era tan vital para el sistema como la propia acumulación de capital. Lo rural quedaba relegado en lo económico a un papel subalterno de sostenimiento de la población del país a través de economías agrarias de productividad reducida. En lo cultural, lo rural era sinónimo de lo tradicional, de aquello que es menester dejar atrás si se quiere alcanzar el progreso. Las poblaciones rurales se caracterizan, en este contexto, por ser menguantes, con un interés económico marginal y con unos modos de vida particulares, que contrastan con los de las áreas urbanas.»

Davant de tota la situació exposada, doncs, com evitem el despoblament? O com fem dels territoris rurals, territoris «vivibles»? en aquest apartat es pretén fer un anàlisi dels reptes que actualment es plantegen al món rural per fer front a l'amenaça de desaparició del mateix, i vincular-ho amb les propostes de projectes que intenten treballar-hi des d'una òptica de l'economia social i solidària. D'aquesta manera, l'objectiu és identificar els reptes de la ruralitat i conèixer com s'està articulant una resposta a través dels projectes. Per fer-ho, la metodologia ha estat realitzar entrevistes en profunditat. Així com també una petita enquesta a persones que participen de l'organització del «Fessrural».⁶

Així doncs, per què es despoblen els territoris rurals? Com s'apuntava més amunt, aquesta pregunta no té una única resposta correcte. No obstant, per analitzar els reptes que es plantegen per tal de capgirar la situació podríem partir de la hipòtesi que la pèrdua de població respongués a la poca cobertura de necessitats vitals al territori. Si ens basem en l'esquema de Maslow⁷ estaríem d'acord en què la primera línia de necessitats, les fisiològiques, serien necessitats que en la gran majoria de casos tenim cobertes al néixer. Però al pujar els diferents graons que l'autor diferencia, l'escenari sembla més incert. Què passa amb la segona línia de necessitats, anomenades de seguretat? Com seria l'accés a l'habitatge, o a l'educació i la salut? O les línies següents, com les necessitats socials o d'autorealització?

L'exercici d'analitzar les necessitats a través de la trajectòria vital d'una persona pot ser l'eina conductual que ens doti de recursos per a la resposta a l'entrellat de la qüestió.

Dividirem aquest apartat d'anàlisi en quatre subapartats que responen als reptes identificats. Aquests reptes són: tenir accés garantit i de qualitat a drets bàsics com l'educació i la sanitat,

⁶Degut a la situació pandèmica en la que ens trobem actualment, només he pogut realitzar quatre de les vuit entrevistes que tenia previstes. Els projectes que no he tingut oportunitat d'entrevistar, he utilitzat l'hemeroteca per tal de trobar entrevistes i fer-ne ús. També pretenia crear un espai d'anàlisi col·lectiu amb els/les membres de l'organització del «Fessrural» (la fira d'economia social i solidària rural), que s'ha vist reduït al a resposta d'una petita enquesta.

⁷Abraham Maslow va ser psicòleg que al 1943 va proposar una jerarquia de necessitats humanes, coneguda com a piràmide de Maslow.

blindar l'oferta d'habitatge a les primeres residències i tenir accés a la terra per fer del sector primari un sector clau de desenvolupament econòmic. Els quatre reptes s'analitzaran través d'estudis de cas de projectes de l'economia social i solidària que treballen sobre el territori amb l'objectiu de donar resposta a aquests diferents reptes.

Els projectes escollits per l'estudi de cas són els següents:

-Escola viva «La Llera»: Situada al municipi de Sora, a nord d'Osona, amb 205 habitants, és una cooperativa d'acompanyament a la infància i comunitat d'aprenentatge. Fa quatre anys que està establerta a Sora on no hi havia escola fins llavors. Aportant un model de pedagogia no convencional han aconseguit atraure famílies per viure al poble.

-Arran de Terra: És una cooperativa de treball sense ànim de lucre que es dedica a la dinamització local agroecològica, a través d'integrar sistemes alimentaris més justos i sostenibles. Ubicades a diferents punts del territori, duent a terme projectes arreu. Treballant des d'un punt de vista rural, posen al centre dels projectes les necessitats de la pagesia.

-Mas La Sala: Des de Sant Pau de Segúries, al Ripollès, és una cooperativa d'explotació comunitària de la terra sense ànim de lucre. És un projecte de comunitat i autoocupació que té per objectiu transformar un sistema agrari-ramader convencional a un de regeneratiu a través de l'hort i els animals, però també l'art, la cultura i l'educació. Aquesta visió regenerativa de la terra ofereix una alternativa a un sector primari convencional poc sensibilitzat amb la sostenibilitat ambiental.

-Tres Cadires: A Ponent, concretament a Les Garrigues, és una cooperativa sense ànim de lucre que es dedica al desenvolupament local a través de l'elaboració i distribució de licors, i un obrador compartit. Fomenten el teixit productiu de la zona a través de cooperació.

-Cuidem Lluçanès: Des del Lluçanès, una petita subcomarca dins els límits d'Osona, és una cooperativa de serveis sense ànim de lucre de sòcies i usuàries que dins l'àmbit de les cures respon a dues necessitats al territori, l'alt atur femení entre dones de 45 a 50 anys i la precarització d'un sector com és el d'atenció a les persones i la llar en un territori fortament envellit.

-Envall Cooperativa: Envall, situat a la Vall Fosca, és un de les desenes de pobles dels Pirineus que han quedat deshabitat. Després de 30 anys d'oblit, neix Envall cooperativa, una proposta de repoblament d'aquest poble a través del cooperativisme d'habitatge i treball.

Resseguint aquestes experiències també es pretén copsar els llaços entre els valors de l'economia social i solidària i la cultura del món rural, on l'intercooperació, el suport mutu o el feminisme han estat valors que fonamentaven les pràctiques quotidianes.

3.1 Néixer i créixer: Educació transformadora contra el despoblament

Intentant resseguir diferents necessitats que ens trobem de néixer a morir, i partint de les necessitats fisiològiques resoltes, com a infants necessitem una educació. L'observatori del món rural al 2017 comptabilitzava un total de 184 municipis sense escola, tres més que l'any anterior. Són molts els infants de municipis rurals que cada matí durant tretze anys de la seva vida (almenys els de l'etapa d'educació obligatòria) han de fer quilòmetres per arribar al centre d'educació que tenen més prop. A Saldes, a l'Alt Berguedà, quinze infants viatgen diàriament en taxi fins a Vallcebre, on van a escola. L'escola del poble va tancar al 2010, fa deu anys, amb 32 alumnes. Ara, i degut a la pandèmia del Covid, l'ajuntament de Saldes a sol·licitat la reobertura de l'escola, al·ludint a mesures de seguretat, ja que l'edifici, ara en desús, compliria les ràtios demanades, a més d'estalviar-se viatges en taxi. Tot i que per part del govern municipal sembla que la mesura respongui a les necessitats sorgides arran de la pandèmia i es plantegi només com a solució temporal, els i les veïnes de la zona celebren la notícia per la vitalitat que porta l'escola a un poble. Viuen la mateixa situació a Sant Miquel de Capmajor, al pla de l'estany, que amb 228 habitants també tenen una escola tancada i en desús. En aquest cas, l'equip de govern posa de manifest la seva voluntat de obrir l'escola per les necessitats post-pandèmia, però amb la voluntat de poder-la mantenir.

Al Bisaura, una subcomarca fronterera entre el Ripollès i Osona, trobem un cas ben diferent. Concretament Sora, des del 1920 fins al 1990 el poble pateix una davallada demogràfica molt important, rebaixant a més del doble la seva totalitat de població⁸. A partir del 1990 fins l'actualitat, el cens municipal s'estanca al voltant dels 190 habitants, tot i que les segones residències agafen protagonisme. Des de fa quatre anys, però, que veuen incrementar lleugerament la seva població de primera residència, i aquest fet s'explica a través de la reobertura de l'escola. En paraules de Gerard Garcés, membre acompanyant de La Llera: «L'escola és el cor d'un poble. És una de les activitats que genera més sinergies. L'escola és el que permet que un poble visqui. [...] I el fet important: amb aquests quatre anys hem aconseguit repoblar el poble. O sigui, cada cop més famílies venen a viure a Sora. El primer curs que vam fer a Sora venien dos infants del poble, un del poble i un d'una masia. Actualment estem a tretze infants del poble. Això és un canvi significatiu. Que famílies hagin vingut a viure a la zona...això ho desperta l'escola.»

«La Llera» no representa tant sols la reobertura d'un equipament bàsic per les persones de Sora, sinó que aporta una visió de transformació a la pròpia educació convencional que fa de Sora un pol d'atracció per a famílies d'arreu sensibilitzades amb l'entorn. Per «La Llera» establir-se en un entorn rural esdevé una part troncal de la mateixa escola, i és un factor que està al centre de l'activitat. Fins al punt que bona part d'aquesta es fa al bosc, en contacte total amb la natura. A més

⁸Les dades són extretes de l'IDESCAT

a més, els vincles amb la població són estrets i sorgeixen molts intercanvis amb els i les veïnes del mateix. Garcés afirma que l'escola ha aportat canvi en el poble: «canvia la forma d'un poble residencial a un poble vivencial».

Aquestes sinergies amb els habitants de l'entorn també es podria anomenar intercooperació, i com s'apuntava a la taula rodona sobre educació als entorns rurals de la primera edició del «FessRural»: «Molts valors que defineixen l'economia social i solidària es troben en el funcionament de les escoles rurals. Sovint els veiem en accions que surten de manera natural o espontània quan hi ha una mirada respectuosa cap als infants i totes les persones que participen al projecte (és a dir, que un canvi a nivell pedagògic sovint va de la mà amb canvis estructurals i de funcionament) i altres valors hi són per necessitat (com la intercooperació, que permet que petits projectes tirin endavant). En general aquests valors no es treballen expressament sinó que es transmeten implícits en totes les activitats i funcionament dels centres.»

«La Llera» evidencia que es pot sortir de l'escola convencional per oferir educació de qualitat, arrelada al territori que viu i dotant-lo d'equipaments que el facin atractiu.

3.2 Etapa adulta i necessitat de treball: accés a la terra i feines pel territori

Maslow situava el treball en el segon graó de la seva piràmide, amb el conjunt de necessitats al voltant de la seguretat. Per vincular el repte de l'esfera pròpiament productiva en els entorns rurals, encara no deixem de banda l'experiència de «La Llera» quan visualitzant-se en un futur, un dels seus membres apuntava: «No hi ha experiències d'instituts en zones rurals. Per què no pot ser La Llera la primera? Per què hi ha escoles als pobles i als instituts s'ubiquen a ciutats més grans? Per què no desenvolupar tota la part d'oficis, horticultura, bestiar...?» Aquesta última frase, el fet de reforçar el traspàs de coneixement d'oficis tradicionalment desenvolupats al món rural podria vehicular el reconeixement social del sector primari com a sector productiu clau per a la sobirania dels entorns rurals. A Catalunya tenim projectes de referència en aquest sentit: l'escola de pastors de Catalunya, amb seu a Rialp i 12 edicions a l'esquena, és un projecte formatiu de al voltant de la ramaderia a casa nostra. O L'institut de permacultura de Montsant, al Priorat, un institut de gran rellevància al voltant de la permacultura.

Els projectes entrevistats coincideixen amb la idea que calen iniciatives d'aquest tipus per tal de que el sector primari, com a sector productiu tradicional dels entorns rurals esdevingui, de nou, protagonista sense la subordinació urbana que pateix actualment. Amb paraules d' «Arran de Terra»: «El sector primari és un sector clau per recuperar sobirania al món rural i als nostres territoris en general. Al final el sector primari és el sector que manté una activitat bàsica que és l'alimentació i ens garanteix una alimentació de proximitat i sana, en molts casos, i que a més és la responsable del

manteniment d'uns territoris vius, perquè no deixa de ser l'activitat que gestiona hectàrees dins dels nostres territoris».

Però hi ha persones amb ganes de dedicar-s'hi? L'èxode juvenil dels territoris rurals és un factor que preocupa a moltes administracions d'aquests entorns. Ja que la taxa d'envelliment dels mateixos cada vegada és més elevada. Tot i això, els joves incorporats al sector primari és notable. Amb un total de 415 joves més l'any 2018, l'Observatori del Món Rural ho qualifica d'augment elevat respecte a períodes anteriors. On rau la problemàtica, doncs? L'Ana d' «Arran de Terra» apuntava: «Al sector primari hi ha un problema clau de relleu generacional [...] en els últims anys s'ha produït un trencament entre generacions, els pares i mares que es dedicaven al camp han tingut un fill o filla que ha estudiat fora i ha decidit quedar-se a les ciutats perquè s'han sentit més valorats. I ara molta gent que està volent tornar al camp tingués aquest vincle gairebé directe amb l'activitat primària, però tornar sense terres?». En Quim, un dels membres de «Tres Cadires» afirmava sobre el tema: «A Ponent el que evitaria el despoblament és l'accés a la terra. Ja està. Aquí tenim terres i terres que poden ser productives si hi ha ganes de fer-ho [...] però aquí el que necessitem és accés a la terra. Si parlem de terres trobem gent que tindria interès en treballar la terra però no hi ha accés a la terra. Necessitem unes polítiques orientades a això. [...] Perquè no volem gent que vingui només a treballar, el que volem és un món rural viu. I això só terres sobretot, s'ha de facilitar això».

A través d'aquestes dues opinions podem identificar clarament el repte: l'accés a la terra. La pèrdua del treball productiu de la terra no només representa una pèrdua a nivell social dels entorns rurals sinó que provoca un desequilibri al territori que pot suposar greus problemes mediambientals. Treballar per garantir l'accés a la terra no és tant sols un repte social i productiu, és un repte d'equilibri amb l'entorn natural.

Sembla que la pandèmia del Covid ha portat a la major sensibilització de la població al voltant de tenir cura del que es menja, i moltes persones han decidit apostar per aquells productes que ofereixen explotacions agrícoles i ramaderes del territori. Fa molts anys que tenim grups de consum organitzats en la majoria de ciutats catalanes, i darrerament estant sorgint diferents associacions o vincles entre productors/es. Tot i així, i com s'apuntava al marc teòric, els canvis soferts en el sector arran de la modernització agrària i la intensificació de la producció no només han fet perdre sobirania a les persones que s'hi dedicaven sinó que han malmès l'entorn creant un sistema d'extracció totalment insostenible. En aquesta línia, un dels integrants de Mas La Sala afirmava: «És clau el sector primari per aquesta sobirania dels entorns rurals, però ara mateix no està produït d'una manera que estigui generant cap mena de sostenibilitat. Ara mateix no està generant economia solidària el teixit productiu del sector primari a l'entorn rural, i el que falta a banda d'un sector primari transformador, ens falta tota la resta del cicle». En aquest últim punt, doncs, Mas La

Sala apunta a un repte major: No tant sols enfocar cap a la producció d'aliments, sinó en tota la roda de consum, apostar per ala sobirania alimentària.

3.3 Habitatge, casa i llar: la necessitat de tenir un refugi

Igual que el treball, Maslow situava la necessitat de tenir una casa en el segon graó de necessitats. Aquesta és una necessitat que malauradament, i sobretot arran de la crisi del 2008 veiem no resolta a uns nivells preocupants de població. «No s'entén: gent sense casa i cases sense gent» és un crit que va popularitzar la «plataforma d'afectats per la hipoteca» fa anys, i que a dia d'avui segueix igual de vigent. «Cases sens gent» és la realitat més crua dels pobles rurals si dèiem que la problemàtica comuna és el despoblament. I no tant sols «cases sense gent» sinó que a Catalunya tenim pobles sencers sense gent. El despoblament ha arribat a situacions on pobles sencers han estat abandonats, sobretot, al Pirineu Català. L'editorial empordanesa «Sidillà Edicions» s'ha dedicat a mantenir-ne la memòria viva a través de dues publicacions: «Els pobles perduts» amb una tria de trenta pobles abandonats al llarg del principat català, i «Els pobles perduts del Pirineu català i aranès» amb una trentena més de pobles situats al Pirineu, des de l'Alt Empordà a l'Alta Ribagorça, passant per la Vall d'Aran.

Albert Vilaró, historiador, en una entrevista a Vilaweb on s'aprofundeix en el cas del repoblament de Solanell, a l'Alt Urgell, explicava que durant els anys vuitanta es produeix una crisi de sistema que accentua el despoblament al territori català, i en fixa les causes a la poca inversió en infraestructures bàsiques, sobretot escoles. Com s'apuntava al marc teòric, també cal tenir en compte els processos de turisticació de les zones que han acabat expulsant els i les veïnes o per l'augment de preu en l'habitatge, o per l'oferta de feina majoritària enfocada a aquest sector. Actualment trobem pobles sencers abandonats al mercat immobiliari, i compra-ventes d'aquests que responen a raons especulatives. Aquest és el cas de Peguera, al Berguedà, un petit poble abandonat, recentment comprat per un xec àrab i amb un projecte de creació d'un centre esportiu d'alt rendiment.

Solanell, que havia estat abandonat als anys setanta fa un tomb al que semblava la fi de la seva història arran de «reviure Solanell» una cooperativa impulsada per l'arquitecte Saül Garreta qui va decidir comprar-ne dues terceres parts per fer-ne la rehabilitació. En paraules a Vilaweb, Garreta afirmava que «la idea havia de ser comunitària o no tenia raó de ser» i va decidir crear la cooperativa «Reviure Solanell».

Un cas semblant és el d' «Envall Cooperativa» un projecte cooperatiu d'habitatge en sessió d'ús i de treball situat al poble abandonat d'Envall, a la Vall Fosca, al Pallars Jussà. Durant vint-i-cinc anys Envall va ser un poble abandonat. La seva sort va canviar quan l'associació sense ànim de

lucre «Associació cultural pel desenvolupament Envall Fosca» va recuperar tres edificis del poble. Després d'això, els membres de l'associació van decidir fer un pas més, van adquirir la majoria dels solars i van crear la cooperativa. Els objectius d'aquesta és revitalitzar Envall a tres nivells: el poblacional, l'arquitectònic i el socioeconòmic. El cas d'Envall és significatiu per aquest mateix objectiu a tres bandes, no és tant sols recuperar el poble, sinó fer-ho col·lectivament i reviure'l tot l'any. En paraules seves: «Hi ha hagut nombroses iniciatives de recuperació de pobles abandonats al Pirineu des dels anys 80, però poques han aconseguit continuïtat fora de l'àmbit familiar i encara que han estat la llavor de la recuperació arquitectònica de molts pobles no han aconseguit de fixar gent al territori. Molts pobles de muntanya s'han consolidat i han evitat les greus conseqüències de l'abandonament pel manteniment de les cases com a segones residències, però en aquestes cases poques setmanes a l'any els focs estan encesos». A més, pretenen ser exemple per tal que la seva proposta es pugui extrapolar a altres territoris amb característiques semblants. De fet, i com apuntava Garreta, rehabilitar els entorns rurals de forma comunitària, lluny de ser una novetat, és mantenir l'essència de la història d'aquests indrets, on la vida o era comunitària o no era sostenible. Sobre els vincles entre aquestes fórmules d'economia social i solidària i els hàbits tradicionals al món rural, en Quim de Tres Cadires apuntava: «Els obradors compartits intenten imitar el cooperativisme de serveis. Doncs també amb el tema de l'habitatge, de viure en comunitat. Al món rural abans es vivia molt més en comunitat, però ara apareix com una nova necessitat de gent nova i la forma jurídica que apareix és el cooperativisme d'habitatge. Semblen fórmules jurídiques que emulen el com abans es feien les coses.»

3.4 Qui cuida i com ho fa? Dignificar les cures i posar-les al centre

El principat català té, en termes generals, una població envellida. Tot i això, a les zones rurals la taxa d'envelliment augmenta més que a les zones urbanes, i al 2017 es situava al 23%. Tenint en compte el context, la necessitat de cures de la població sembla una necessitat creixent, i els recursos als territoris rurals, escassos. Els membres de la organització del Fessrural (membres de la XES⁹ Ripollès i la XES Garrotxa) sembla que tenen la problemàtica clarament identificada, doncs de les set persones que van respondre la petita enquesta, totes set coincidien en que hi havia una problemàtica al voltant de l'envelliment i les cures esdevenien un repte als entorns rurals. I no només assumir-les, sinó fer-ho dignament. En el mateix sentit, i relacionat-ho amb el repte del treball exposat a l'apartat «3.2 etapa adulta i necessitat de treball: accés a la terra i feines pel territori» s'utilitzaven unes paraules extretes de l'entrevista d'Arran de Terra on es parlava del «sentir-se valorat laboralment». En una línia semblant, en Ricard de Mas la Sala opinava sobre la

⁹La XES és la Xarxa d'Economia Social i Solidària i té diferents grups locals arreu del territori

importància de que els llocs de treball responguin a necessitats directes de les persones del territori, en les seves paraules: «Que la gent pugui està fent curros que els hi aportí qualitat personal, en qualsevol àmbit [...] i jo crec que aquesta qualitat la dona estar a servei dels teus veïns, o sigui, la clau una mica està en generar feines que estiguin al servei de la gent que viu al Ripollès, més que generar feines que estiguin al servei del turisme al 100%». Un dels reptes copsats doncs, al voltant del treball és que calen que les feines responguin a les necessitats de les persones que viuen en aquests territoris, i valoritzar-les. El repte s'exposa aquí ja que «Cuidem Lluçanès» és un projecte que hi respon al cent per cent.

Tal i com es presentava més amunt, «Cuidem Lluçanès» és una cooperativa de serveis de treballadores i usuàries que es dedica a la cura de les persones i de la llar al Lluçanès. Aquesta subcomarca, amb tretze municipis compresos a Osona, al Bages i el Berguedà i un total de 7.703 habitants en constant davallada des dels anys noranta, té una població molt envellida, i l'atur afecta sobretot a dones majors de 45 anys. A partir doncs de l'anàlisi d'aquests dos factors, i l'ajuda del consorci del Lluçanès, es crea la cooperativa de serveis de cura i atenció a la llar de sòcies i usuàries del Lluçanès, amb l'objectiu de cobrir una necessitat clara de cures a la gent del territori, però fer-ho de forma digna per a les persones que s'hi dediquen, en un sector tant precaritzat com és aquest. L'any passat, amb poc més d'un any, la cooperativa comptava amb 180 sòcies. Extreure de l'economia submergida un model tant precaritzat, però, no és una tasca fàcil, sobretot pel sobrecost econòmic que representa. Així mateix, i creant un paral·lelisme amb el repte del sector primari vinculat a la necessitat de canvi de model cap a la sobirania alimentària, des de l'àmbit de les cures també es reclama major sensibilització i valorització de les tasques de cures i la llar. Tot i això, reclamen el suport de l'administració pública, en les seves paraules: «Sens dubte, cal un paper actiu de les administracions per tal de visibilitzar l'economia de les cures i treure-la de l'àmbit de l'economia submergida». Sobre el model cooperatiu, Sandra Martínez, una de les impulsores del projecte, explicava a «Setembre»: «Teníem molt clar des del principi havia de ser una cooperativa, ja que això ens permetia que cada persona tingués un vot igual al de les altres, el model no havia de ser el d'una empresa normal, sinó un de fonamentat en la justícia, la solidaritat i la igualtat». I és que utilitzar aquesta fórmula probablement no és res nou, sinó que ens remet a pràctiques ja existents als entorns rurals. L'Ana d'Arran de Terra, en aquest sentit, afirmava: «El món rural ha tingut d'alguna manera les tasques reproductives més presents i els vincles són més directes. Si alguna cosa intenta recuperar l'economia social i solidària és aquests vincles, aquesta estratègia d'intercooperació, estar en contacte amb les altres. [...] Ens hem adonat que al sistema capitalista, aquestes activitats que ens permeten reproduir la vida que són les cures i l'alimentació estan molt precaritzades. [...] Jo crec que tenen molt a veure amb els sectors que més es treballen al món rural. L'alimentació al final

és el sector primari [...] i el sector de les cures, de manera invisibilitzada i com una tasca reproductiva no remunerada, el món rural és on

s'expressa d'una manera més forta, tenint en compte que hi ha una mitjana d'edat més elevada i i els recursos als serveis socials són menys presents».

Posar la reproducció de la vida al centre, i fer-ho apostant per la dignificació del treball que respongui a les necessitats del territori és la fórmula d'èxit a través de la qual ara mateix s'està responent al repte comú de la necessitat de cures, concretament al Lluçanès.

Després d'analitzar aquests quatre reptes, i veure quines alternatives estant creixent per fer front a un model econòmic abusiu com l'actual, centrant-se en problemàtiques locals i donat-hi resposta des de l'economia social i solidària, és important no oblidar-se de «la cultura» que es construeix tot posant a la pràctica aquests projectes. En aquest sentit, és interessant la tasca que es dur a terme des de les xarxes locals de la XES, que des de la militància dels seus membres, donen suport i visibilitat a totes aquestes alternatives. I concretament l'aposta pel «FessRural» un espai de trobada i de generació de coneixement des del territori pioner en aquest àmbit. En paraules d'una persona de la organització: «[El «Fessrural» és necessari] Per amplificar i empoderar les veus dels territoris rurals, les sobiranes i la re-localització de les economies que regeneren, afavorir un diàleg entre tradicional i innovació per donar resposta als reptes del nostre entorn.»

4. Conclusions

Amb l'objectiu de relacionar els conceptes «economia social i solidària» i «ruralitat», al llarg d'aquesta investigació hem pogut analitzar quins han estat els factors històrics i socioeconòmics que han portat els territoris rurals a la situació de subordinació urbana a la que estan sotmesos, esdevenint proveïdors de recursos, i evocadors de residus. I amb una clara problemàtica: el despoblament.

Un cop situada la problemàtica, doncs, hem identificat quins reptes comuns hi ha en aquests entorns per tal de subvertir la situació. Els reptes s'agrupen en quatre grans temàtiques, que òbviament, caldria contextualitzar-les en cada territori concret, on segurament unes o altres són més o menys importants. Aquests quatre grans reptes són: Tenir infraestructures de resolució de primeres necessitats, i aquí dividim en educació i cures, tenir accés a la terra productiva i feines que responguin a les necessitats de les persones que habiten al territori i tenir accés a l'habitatge.

Per cada repte, s'ha presentat un projecte d'economia social i solidària que actualment treballa sobre territoris rurals concrets per fer front a aquests reptes, fent doncs dels entorns rurals espais més vivibles i lluitant, en definitiva, contra el despoblament.

D'aquesta manera, aquest treball ha intentat aportar a la teoria del moviment d'economia social i solidària una visió holística de què passa als entorns rurals, quines problemàtiques concretes hi trobem i com s'hi està treballant. Això no deixa de ser un punt de partida, o diferents punts d'on estirar el fil per seguir repensant un model econòmic i de desenvolupament local més sostenible, teixint alternatives socials, econòmiques i comunitàries que posin la vida al centre.

Per últim, remarcar que, tal i com s'ha anat apuntant en l'anàlisi, els valors que regeixen l'economia social i solidària i idiosincràsia dels entorns rurals tenen molts vincles. I aquest, seria un següent punt molt interessant per seguir la recerca que vinculi els dos conceptes. Podem afirmar amb certesa però, que no estem inventant res, o que de ben segur, no tot està perdut.

5. Bibliografia

ALMAZÁN, A. (2016): Ruralidad o barbarie? Dins de Oxímora revista internacional de ética i política núm 8. ISSN 2014-7708 pp. 148-160

ARRAN DE TERRA SCCL (coord.) (2020): Llavors per a la transformació ecosocial: Diagnosi del sector primari de la Garrotxa i el Ripollès compromès amb l'agroecologia i l'Economia Social i Solidària. Cercle Garrotxa Ripollès

BERGER, J. (2001) Puerca Tierra. Madrid, Suma de letras.

CAMARERO, L. (coord.). (2009). La población rural de España. De los desequilibrios a la sostenibilidad social. Fundació La Caixa, Barcelona

CASTELLS, M. (1996). The Rise of the Network Society, The Information Age: Economy, Society and Culture Vol. I. Cambridge, MA; Oxford

CORTADELLAS, X.; PUJADÓ, J. (coord.) (2012): «Els pobles perduts: 30 indrets oblidats de Catalunya» Besalú, Sidillà Edicions

CORTADELLAS, X.; PUJADÓ, J. (coord) (2018): «Els pobles perduts del Pirineu català i aranès» Besalú, Sidillà Edicions

FEREDICI, S. (2019): Tornar a encantar el món. Tigre de paper edicions, Manresa

FOLCH, R. (2008): "Els moviments neorurals als Pirineus" dins de: Annals del centre d'estudis comarcals del Ripollès 2006-2007, pàg. 385-398

GASCÓN, J.; CAÑADA, E. (coord) (2016): Turismo residencial y gentrificación rural El Sauzal Tenerife & Xixón: PASOS, RTPC & Foro de Turismo Responsable

LEFEBRE, H. (1983): La revolución Urbana Madrid, Alianza

NAREDO. J. (2006): "Metabolismo económico y deterioro territorial: tendencias en curso y posibles remedios" dins de: Los Pies en la tierra: Reflexiones y experiencias hacia un

movimiento agroecológico Barcelona, Virus editorial

PONENT COOPERA, ET AL. (2019): El perquè de l'economia social i solidària, unitat de desenvolupament i cooperació, Lleida

SUBIRATS, J; REBOLLO, O. (2007). «La fractura rural en España. Cambios y calidad de vida en los municipios rurales españoles», a: Informe España 2007. Fundación Encuentro, Madrid.

6. Webgrafia

<https://www.gdter.org/2020/resultats-de-contaminacio-per-purins-de-les-fonts-dosona-i-el-llucanes-2020/>

<https://tarragonadigital.com/conca-de-barbera/parcs-eolics-conca-priorat>

www.pamapam.org

<https://www.vilaweb.cat/noticies/pobles-despoblats-ciutats-sobrepoblades-on-viure/>

<https://aracoop.coop/envall-cooperativa-un-projecte-singular-per-revitalitzar-el-poble-denvall-a-nivell-arquitectonic-social-i-economic>

<https://www.naciodigital.cat/pallarsdigital/noticia/9998/recuperen/poble/envall/traves/construccio/habitatges/regim/cessio/us/socis>

<https://www.elsetembre.cat/noticia/731/cuidem/llucanes/combatre/atur/femeni/pero/tamb/dignificar/sector/cures>

<https://fessrural.cat/>

8. Annex

L'anàlisi del treball s'ha dut a terme a través de entrevistes en profunditat a projectes vinculats l'economia social i solidària que treballen en entorns rurals, així com també una petita enquesta als membres de la organització del «FessRural».

Les entrevistes en profunditat s'han dut a terme a través de grans preguntes obertes que donessin peu a aprofundir en les temàtiques que pertocaven. D'aquesta manera, hi havia una plantejament inicial comú en totes les entrevistes que mutava en funció de les respostes i les necessitats doncs del context.

Les preguntes inicials eren les següents:

- 1) Què és (el projecte en qüestió), i quins objectius teniu?
- 2) Per què heu escollit la fórmula cooperativa?
- 3) Creieu que des de l'ESS esteu resolent unes necessitats al territori que no es resolen des de fórmules d'economia convencional?

4)Quins vincles creieu que hi ha entre ESS i món rural?(Em refereixo als valors de l'ESS, si podem trobar sinèrgies entre aquests valors i la vida tradicional al món rural)

5)Quins vincles teniu amb l'administració?

6)Què cal perquè el món rural esdevingui un espai "vivable"? (Aquesta pregunta està generada des de la premissa que l'entorn rural ha patit una transformació i ha passat de terra "productiva" a terra "recreativa" amb una forta subordinació urbana)

En el cas de la organització del «Fessrural» les preguntes de l'enquesta també eren de resposta oberta, i eren les següents:

1) Per què creus que és necessari un esdeveniment com el Fessrural?

2)Quins reptes específics es plantegen als entorns rurals?

3)Creus que des de l'ESS esteu resolent unes necessitats al territori que no es resolen des de fórmules d'economia convencional o ens públics?

4)Quins vincles creus que hi ha entre ESS i món rural?

5)Què cal perquè el món rural esdevingui un espai "vivable"?